

Megjegyzések Szeged középkori jogi helyzetéhez

A Kristó Gyula szerkesztésében 1983-ban megjelent Szeged monográfia első kötete (Kristó Gyula az öt kötetes vállalkozás főszerkesztője is) a város történetének középkori fejezeteit is magában foglalja. A szerzők: Horváth Ferenc, Kulcsár Péter, Kürti Béla, Nagy Zoltán, Petrovics István és Szegfű László magas színvonalon oldották meg feladatukat, megállapításaik legtöbbje időtálló, a forrásbázisukat körültekintő gyűjtéssel állították össze. Ebbéli munkájukat Reizner okmánytára mellett segítette Érszegi Gézának a 115 tételből álló regeszta gyűjteménye: Adatok Szeged középkori történetéhez címmel, amelyet az országos levéltár anyagából gyűjtött a szerkesztő kérésére, és a Tanulmányok Csongrád megye Történetéből VI. kötetében látott napvilágot¹. Kristó Gyula jól tudta, amit Pesty Frigyes, Tagányi Károly, Mályusz Elemér és Eperjessy Kálmán egyaránt megfogalmaztak², hogy a helytörténeti monográfiák készítéséhez kívánatos a történeti mű megjelentése mellett az összegyűjtött források közzététele. Reizner okmánytára és Érszegi gyűjtése továbbá más, már megjelentetett oklevelek után nem sok új adatra számíthatunk Szeged középkori történetére vonatkozóan. Jelen írásunkban éppen ezért nem új források alapján fűzünk megjegyzéseket Szeged középkori jogi helyzetéhez, hanem a városi jelenség eme sajátos, a nyíltan meghirdetett jogegyenlőtlenség miatt különösen a középkorban fontos területét vizsgáljuk hosszabb időszakra terjedően, hiszen a *longue durée*-ben gondolkodás kevésbé adatik meg olyan szerző számára,

¹ Reizner János: Szeged története IV. oklevéltár, név- és tárgymutató. Szeged, 1900. Érszegi Géza: Adatok Szeged középkori történetéhez. (továbbiakban SZR) Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből (továbbiakban: TCST) VI. 13—51.

² Pesty Frigyes: A vármegyék történeti monográfiájának tervrajza. Századok 1872. 412—416, Tagányi Károly: Vélemény a megyei monographiák tervrajza ügyében. Századok 1894. 364—371, Mályusz Elemér: A helytörténeti kutatás feladatai. Századok 1923. 538—566. Eperjessy Kálmán: Csongrád megye helytörténeti kutatásának feladatai. Szeged, 1955.

akinek a monográfiában csak a számára kijelölt korszakkal, ám annak a városi lét majd minden területére kiterjedően kell foglalkoznia.

Eberhard Isenmann szerint a virágzó- és késő középkori várost mint jelenséget jogilag négy egymással összefüggő és egymásra ható jogintézménnyel lehet meghatározni. A városi béke a várost létrehozó polgárok egymással kötött megállapodásából, esküjéből származik, amelyet azért tettek, hogy a feudális erők egymás közötti harcát kizárva a megélhetésüket biztosító mindennapi munka nyugodt feltételeit megteremtsék. Ezért volt többek közt nemcsak a német, hanem a magyar városokban is tilos a bírósági párbaj a polgárok között, amely a feudális magánharc, magyar szóhasználatban hatalmaskodás meghatározott keretek között megvalósult formája volt, és nemcsak lezárt egy-egy jogvitát, hanem esetleg újabb ellenségeskedést szült.

A városi szabadság és egyenlőség közül az előbbi az alávetettségtől, azaz a jobbágytságtól való távollétet jelentette. Fogalomkörébe a földbirtok-szerzés és öröklés szabadsága, kedvező adózási feltételek, a személyes státus szabadsága, és mások tartoznak. Az utóbbi a polgárok bíróság előtti egyenlőségét jelentette, ami azonban nem terjedt ki a jog minden területére. A városi jog a privilégium-levélben megfogalmazott kiváltságokon kívül mást is tartalmaz. A feudális úrtól a polgárok által kiharcolt vagy kegyenyilvánítás révén nekik adott jogok mellett eme terület része harmadikként a városban alkalmazott szokásjog is. A városi alkotmány pedig a városnak — mai szóhasználattal élve — a szervezeti, működési szabályzata, amelynek megalkotását a város gazdasági, szociális és kulturális léte követelte meg, a város működtetése nyomán alakult ki, és amelynek az állandóság volt fő meghatározó eleme. A városi tanácsnak és intézményeinek működését szabályozta. A város mint önálló jogi személy(iség) nem is létezhetett saját alkotmánya nélkül.³

Annál nagyobb autonómiát tudott megvalósítani egy-egy város polgárainak közössége, minél több szabadságjogot nyert urától, és képesnek bizonyult arra, hogy megvédje ezen jogokat vele és azokkal szemben, akik jogai csorbítására törekedtek. A szakirodalom a szabadság elért mértéke szerint, a középkori városok három kategóriáját: a szabad királyi, királyi és földesúri, azaz mezővárosok körét állapította meg. Az előbbi kettő — mint ismeretes — a *civitas, regia civitas, libera*

³ Eberhard Isenmann: *Die Deutsche Stadt im Spätmittelalter 1250—1500*. Stuttgart, 1988. 74—94.

civitas néven fordul elő a forrásokban, az utóbbit oppidumnak nevezték.⁴ Szeged az előbbiekek közé tartozott. A város illetve történetének egyes időszakában a helyén állt három város: Alszeged, Felszeged és Palánk birtokosa a király volt, kivéve azokat az idöket, amikor elajándokozta vagy zálogba adta öket valakinek.⁵

Szeged kiváltságait 1498. június 4-én erősítette meg II. Ulászló király, aki hangoztatta, hogy a város lakói: „Buda és Fehérvár városainak mintájára ama szabadságoknak és a szabadságok ama kiváltságának voltak birtokában és örvendeztek, amelyeket azok szerencsés emlékezetű elődeink, a felséges fejedelmek, néhai Béla és András magyar királyok jóvoltából és engedelméből ma is élveznek ... ”⁶. A becikkelyezés azonban nem az 1498-as tavaszi országgyűlésen, hanem 16 évvel később, 1514-ben következett be. Tehát Szeged 1514-ben nyerte el a szabad királyi város státuszát.⁷ Az más kérdés, hogy éppen a becikkelyezés időpontjában feltehetően a nádor, Perényi Imre kezén volt. Mindenesetre a város 1498 után bekövetkezett sorozatos elzalogosítása mutatja: ekkor még teljes joggal valóban nem volt a szabad királyi városok sorában.

A II. Ulászló király által 1498-ban kiadott megerősítő levél, amely az utolsó előtti állomás a szegedi polgárság részéről a városi szabadság legmagasabb fokának eléréséért folytatott küzdelem rögzös útján, meglehetősen rövid. A város kiváltságait, amint az általunk bemutatott részből is látható, egy utalással intézi el, amelyből az derül ki, hogy a szegediek Buda és Fehérvár kiváltságainak mintájára szerzett szabadságokkal élnek. Úgy látszik, a szegedieknek nem volt elég erejük (pén-

⁴ Kubinyi András: A magyarországi városok országrendiségeinek kérdéséhez (különös tekintettel az 1458—1526 közötti időre) Tanulmányok Budapest múltjából XXI. Bp. 1979. 7—48.

⁵ 1338-ban I. Károly király elzalogosította Szeged városát, amely 1349-ben került vissza a királyhoz. 1403-ban Nápolyi László Szeri Pósa Istvánnak adományozta a szegedi várat a tartozékaival. 1437-ben Gut Országh János és Kátai László honorként bírták a szegedi várat. 1439-ben a várat és a Palánk városrészt Albert király feleségének, Erzsébetnek adta. 1443-ban Hunyadi János és Újlaki Miklós erdélyi vajdák felügyelete alá került a szegedi só ispánság és feltehetően a vár is. 1457-ben a várost Szilágyi Erzsébet és Szilágyi Mihály birtokolta. 1458-ban a királyé volt. 1502-ben zálogba kapta Corvin János, halála (1506) után lett újra a királyé, aki 1510-ben Perényi Imre nádornak adta zálogba. Az 1514-es országgyűlésen cikkelyezték be a szabad királyi városok sorába és vált elidegeníthetlenné. (Szeged története. Kronológia a kezdetektől 1944-ig. Szerk.: Kristó Gyula. Szeged 1992, 17—27. passim. A vonatkozó részt Petrovics István készítette.)

⁶ Reizner IV. 88. Magyar fordítása: Csongrád Megye Évszázadai. I. Történelmi olvasókönyv. Szeged, 1985. Szerk.: Blazovich László. 94—95. Fordította: Kristó Gyula.

⁷ Vö. Szeged története I. Szeged 1983, Szerk.: Kristó Gyula. (A továbbiakban SZT. I.) 445—446. A vonatkozó részt Kulcsár Péter írta.

zük) kiváltságaik katalógusának oklevélbe foglalására, jóllehet, ez nem feltétlenül sajátja a privilégium leveleknek. A becikkelyezést sem tudták elérni, mindössze vámmentességük hangoztatása és megerősítése kapott nagyobb terjedelmet. Szeged tehát városprivilégium levél nélkül lett szabad királyi város. A király az oklevélben megerősítette azokat a jogokat, amelyekkel a város polgárai már éltek. Az eset nem elszigetelt jelenség. Nyugat-Európában és Magyarországon is számos példáját ismerjük. Ilyenek voltak az egyes uralkodók fővárosai mint Párizs és London, az egyes anyavárosok, akiknek jogát másoknak adományozták, mint például Münster, amelynek kiváltságairól az osnabrücki privilégiumlevélből értesülünk, hazánkban az előbbiekhöz Esztergom és Fehérvár, az utóbbiakhoz Kassa és mások tartoztak.⁸

A késői utókor kutatója, aki a teljes írásbeliség világában él, szeretné, ha írásban lefektetve találná meg a legfontosabb eseményeket, ám ettől sok esetben el kell tekintenie, mivel az írásbeliség kialakulása idején élt elődök másként gondolkodtak. Számos város fontos szabadságjogait szóban határozták meg, és azok mintegy szokásjoggá válva éltek tovább, a mai kutatónak pedig később keletkezett oklevelek korábbi időkre utaló híryanagából nagy óvatossággal kell kiderítenie az előző korok valóságát.

Így áll a dolog Szeged esetében is. Az 1498-as, a városi jogokat megerősítő oklevél még arról sem szól, hogy az eredeti kiváltságlevél elveszett volna, mindössze Béla és András királyok kegyes engedélyeire utal. Hogy milyenek voltak ezen engedélyek, azaz a szabadságok és kötelezettségek milyen fokát tartalmazták, arról bölcsen hallgat az oklevél, forrásunk pedig csak egy van a 13. századból, az első magyarországi városprivilégiumok megjelenésének idejéből⁹, amelyben IV. Béla király Tápét és Vártót a szegedi hospeseknek adományozta. (Az előbbinek mindvégig (1848) a város maradt a földesura, tehát a hospesek utódainak közössége birtokolta, az utóbbi idővel más kezekbe jutott.) Szegeden a 13. században

⁸ Fügedi Erik: A középkori magyar városprivilégiumok. Tanulmányok Budapest múltjából XIV. Bp. 1961. 31. Ladányi Erzsébet: Esztergom, a kiváltságlevél nélküli város. *Strigonium Antiquum* 2. Esztergom 1983. 87–91. *Geschichte der Stadt Münster. Unter Mitwirkung von Thomas Küster, Herausgegeben von Franz-Josef Jakobi* I. Aschendorf, Münster. 1993. 95–99. A vonatkozó részt Wolfried Ehbrecht írta. Ladányi Erzsébet: Irányzatok, kérdésfeltevések a középkor városának kutatásában. In.: *Perlekedő évszázadok. Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára.* Szerk.: Horn Ildikó. Bp. 1993. 101–123. Gericzné Ladányi Erzsébet: Az önkormányzat intézményei és elméleti alapvetése az európai és hazai városfejlesztés korai szakaszában. Kandidátusi értekezés. Kézirat. 1993.

⁹ Reizner IV. 3. Magyar fordítása: Kristó Gyula, *CSMÉ* I. 38. Fügedi Erik: *Kolduló barátok, polgárok, nemesek*, Bp. 493–494.

tehát hospesek éltek, akiknek mint közösségnek, azaz jogi személy(iség)nek és bizonyára a közösség egyes tagjainak mint természetes személyeknek birtokszerzési és elidegenítési, ebből következően öröklési joguk volt.

Mint ismeretes, a magyar városi jog, így a szegedi is, a hospes jogból alakult ki¹⁰, amely a városi jognál korlátozottabb volt. Esetünkben tehát nem lehet teljes meggyőződéssel állítani, hogy az említett birtokjog, amely a bíróválasztással és az önálló törvénykezéssel, azaz bírászkodással az Isenmann által említett szabadságjogokhoz tartozott, korlátlan volt-e, avagy a mindenkori úr fenntartott-e magának valamiféle jogot a beleszólásra, például adásvételkor a jóváhagyást és valamilyen mértékű taxa fizetését. Mivel egy-egy város joga általában nem egyszerre születik¹¹, azt feltételezzük, hogy ez Szeged esetében sem így volt, hanem hosszú évszázados fejlődés során alakult ki, amely számos megtorpanással és nekilendülésekkel járt.

A későbbiekben tárgyalásra kerülő közjogi kérdésekkel szemben a magánjogra vonatkozóan kevés forrást találunk Szeged középkori történetében, aminek fő oka, hogy 1717-ben a város levéltára, talán nem is véletlenül, elpusztult, csak a város titkos levéltára, ahol a privilégiumleveleket őrizték, maradt meg¹². Így a város polgárainak birtoklási és belőle következő örökösödési jogát, amely a szabadság-

¹⁰ András Kubinyi: Zur frage der deutschen Siedlungen im mittleren Teil des Königreich Ungarn (1200—1541). In.: Die deutsche Ostsiedlung des Mittelalters als Problem der europäischen Geschichte. Hrsg. Walter Schulesinger. Vorträge und Forschungen (Sigmaringen) 18. (1975.) 527—566. Uo: Die Deutsche Ostsiedlung des Mittelalters als Problem der europäischen Geschichte. Vorträge und Forschungen. Bd. XVIII. Sigmaringen 1975. 529—566. Szűcs Jenő: Megosztott parasztság—egységesülő jobbágyság. A paraszti társadalom átalakulása Magyarországon a 13. században. Századok. 1982. 263—319. Kristó Gyula: Öt pondust fizetők és várhospesek. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica. (továbbiakban: AUSZ) Tomus XCII. Szeged, 1991. 25—34. Korai magyar történelmi lexikon (9—14. század) Főszerk.: Kristó Gyula. Szerk.: Engel Pál és Makk Ferenc. Bp. 1994. 273., 718.

¹¹ Fügedi Erik: 1961. 64. Isenmann i. m. 74—80.

¹² Oltvai Ferenc: Szeged múltja írott emlékekben 1222—1945. Szeged, 1968. 7. Géczy Lajos: Szeged város titkos levéltára. In.: Szeged város levéltára 1359—1950. Szerk.: Dunai Józsefné kézirat. A város által 1717-ben felfektetett új jegyzőkönyv bevezetésében található feljegyzés (Bratinka József — Szigeti Ferenc Szeged város tanácsának első jegyzőkönyve 1717—1723. TCST. XVIII. 1991. 97. magyar fordítása Uo. 98.) felettlébb gyanús. A szegediekkel ellenséges német főépítész állítólag a városháza épületének bontásakor pusztította el az iratokat. Azt viszont nem tudni, hogy a derék német miért éppen az iratok elpusztításával vett magának elégtételt a szegediekben, és miért nem vitték el a városiak a kis ládikát, amely az iratokat tartalmazta, ha olyan fontosnak találták azokat. A várakok készítéséről és ennek következtében a városháza bontásáról bizonyára korábban értesültek már. Az esetben vagy mérhetetlen hanyagságról van szó, vagy éppen a városi uraknak állott érdekében az iratok elpusztítása.

jogok legfontosabbjai közé tartozott, fejlődésében nem tudjuk megragadni, pedig igen fontos pillanat a házhely és a föld kötöttségek nélküli birtoklásának az elnyerése, ugyanis azon város polgára, amely ezzel rendelkezik, tulajdonát — úgy tűnik — nagyobb szabadsággal bírja, mint a nemes, akit birtokai feletti rendelkezése során cselekvésében korlátoz az ősiség törvénye. Mindenesetre 1302-ben, amikor a Tirnernek mondott Hench, pankotai polgár egy rokonától vásárolt szőlőt 12 márkáért adott el Bugar veje András szegedi polgárnak, már élvezhették a szegedi polgárok a tulajdon nagyfokú szabadságát. A birtok és pénzforgást jól mutatja, hogy 1310-ben András ispán a Ménesi falu felett a Makra hegy lankáin fekvő szőlőbirtokot tovább adta a Bor-Kalán nembeli Izsép fia Szeri Pósnak¹³.

A város(ok) polgárainak közössége többször bonyolított le efféle jogügyleteket. Az alsóvárosiak 1359-ben 65 forintért vásárolták meg Ilona asszonytól, Balak-i Benedek özvegyétől a Balakon (az Alsóváros mellett a mai Rendező pályaudvar környékén) fekvő birtokrészét¹⁴. Majd 100 évvel később, 1453-ban Chyrked-i Mátyás és Gergely 100 forintért adták el a Csanád megyében lévő Százegyház nevű birtokukat Szeged városának.¹⁵ Míg Balak-ot néhány alsóvárosi vásárolhatta meg, addig Százegyház maga a város, mert vevőként a város nevében a bírót és az esküdteket, valamint a polgárokat nevezi meg az oklevél.

Nemcsak a birtokszerzés egyik korabeli formája volt a zálogügylet, hanem rámutat a középkori hitelformákra is. Benkovics Péter és János a Szentmihály és Bánfalva nevű birtokukat, valamint a Dorozsmán és Gyékénytón lévő részbirtokukat kötötték le a városnál hitel fejében zálogként, amelyet 1502-ben szerencsésen vissza tudtak fizetni.¹⁶

A szegediek egyéb módon is növelték birtokaikat. A 14. században megerősödő, majd a 15-ben egyre jobban gyarapodó Szeged határvitái tanúsítják ezt, amelyeket 1411-ben a szőregi Czibakokkal majd Gyálai Mihállyal Gyála és Szentiván miatt folytattak.¹⁷ Ugyanehhez a vagyongyarapítási formához tartozónak véljük a kun puszták megszerzésére irányuló szándékot, ami Szeged története során évszázadokig napirenden volt, de teljesen sohasem valósult meg. Szeged ezen

¹³ Petrovics István: Oklevelek Szeged középkori történetéhez. AUSZ LXVI. 61—62. SZT. I. 394. A vonatkozó részt Petrovics István írta.

¹⁴ Reizner IV. 4.

¹⁵ Reizner IV., 49—50.

¹⁶ Reizner IV. 93.

¹⁷ Reizner IV. 4. 19—23.

esetekben mint jogi személy(iség) lépett fel. A kun puszták, a Duna-Tisza közti homokháti terület, mint királyi birtok a királyi népek, a kunok és a szegediek használatában állt. Jelentősége a 15. században a pontusi ökör elterjedésével valamint a nyugat- és dél-európai igények növekedésével egyre jobb export kilátásokkal dicsekedő marhakereskedelem révén növekedett¹⁸, sőt értéküket emelhetette, hogy a 14. századtól hűvösebbre forduló, inkább óceáni mint kontinentális hatásokat érvényesítő időjárás beköszöntével¹⁹ a több eső nyomán, a tél kivételével az év nagy részében alkalmasnak bizonyultak a legeltetésre e korábban a nyár elejére kiégő növényzetű vidékek. A rideg állattartás igen jövedelmező ágazattá válásának bizonyítéka a kunpuszták ügye a 15. század második felében, illetve utolsó harmadában, amikor a marhakereskedelem különösen fellendült. A szegediek jellemző módon kezdetben egy pusztát, Asszonyszállása ügyet „járták ki” a királynál 1462 és 1473 között, miközben mindhárom oklevélbe bevételték a kun pusztákon folytatott legeltetésük ősi jogát. 1473-ban a kunok ellenlépésére, ugyanis a király engedélyezte a majosszállási kapitányoknak a halasi puszták benépesítését, az egész Duna-Tisza közti földre kértek és kaptak legelőhasználati jogot.²⁰ A vitát a közbejött török hódoltság megszűnte után 1737-ben zárták le végérvényesen a felek²¹.

Nemcsak Szeged, hanem az egész Alföld középkori történetére vonatkozó forrásanyag rendkívül gyér az ország egyéb területeihez képest. Történetét írott források alapján megbízhatóan csak a 15. századtól, annak is inkább a második felétől lehet feldolgozni. Éppen ezért fontos számunkra az említett Bugar veje András 1302-ben bonyolított szőlővásárlásának ügye, mert efféle újabb adatok csak a 15. század második feléből hagyományozódtak ránk, mégpedig a szegediek szerénsségi, elsősorban péterváradi és kamanci szőlőbirtoklásáról.²² Szegeden fekvő ingatlanok, házak adásvételéről pedig csak a 16. század első harmadából,

¹⁸ A ridegmarha kereskedelemre lásd: Kubinyi András: Buda és Pest kereskedelme a 15–16. században. Történelmi szemle 1994. 1–2. 15., Márta Belényesy: Viehzucht und Hirtenwesen in Ungarn im 14 und 15 Jahrhundert. In: Viehzucht und Hirtensleben in Ost-Mitteleuropa (Ethnographische Studien) Bp. 1961. 19. Sándor Bökönyi: Die Haustiere in Ungarn im Mittelalter auf Grund der Knochenfunde Uo. 90. Matolcsi János: Állattartás őseink korában Bp. 1982. 265.

¹⁹ Az időjárás változására lásd: Rácz Lajos: Az Alföld éghajlatának változásai 1490–1700 között történelmi források alapján. Alföldi tanulmányok XII. 1988. 34–45. Uő. A kis jégkorszak éghajlattörténetéről. Agrártörténelmi Szemle. 1989. 1–4. 118–147.

²⁰ SZT. I. 461–462. A vonatkozó részt Kulcsár Péter írta.

²¹ SZT. II. 175–178. A vonatkozó részt Rákos István készítette.

²² Reizner IV. 69–70, 73, 73–75, 75–76, 93. SZT. I. 464–465.

amikor már Szeged a szabad királyi városok sorába került, tudósítanak a források. Ezen időszakban — amint Kulcsár Péter megállapította — jelentős demográfiai mozgás és azt követő ingatlanforgalom alakult ki a városban²³.

A vámmentesség megszerzése minden város alapvető érdekei közé tartozott, a városi privilégium levelekben is szerepel²⁴. Érvényesítéséért meg kellett küzdenie a polgároknak. A privilégium levelükre hivatkozni nem tudó városok pedig, mint Szeged is, fokozatosan szereztek meg egyre szélesebb körű vámmentességüket. 24 olyan oklevelet őriz a város titkos levéltára, amelyben szerepel valamilyen formában a vámmentesség vagy annak megerősítése.

Ha időrendben egymás után állítjuk ezen okleveleket, sajátos kép rajzolódik ki. 1389-ben a szeri nemeseket intette Zsigmond király, hogy ne zaklassák adószedéssel a sáregyházi úton Buda felé járó szegedieket, akik Erzsébet királyné oklevelére hivatkozva hangoztatták ősi vámmentességüket. 1408-ban a szerémi boraik szállítására szereztek vámkedvezményeket, és elérték a borok Kőszentmártonba vitelének szabad lehetőségét. Nem véletlen, hogy a két oklevél a szegediek legfontosabb útvonalát, a budait és árucikkét, a bort említi. A következő, 1415-ben keletkezett oklevélben Borbála királyné tiltja kecskeméti adószedőt a szegediek vámolásától, hivatkozva azok Zsigmond királytól kapott, az egész országra szóló vámmentességére. Nyilván nem olcsón, de lépésről lépésre sikerült eltakarítaniuk maguk és áruik elől a budai úton őket akadályozó vámokat és vámosokat.²⁵

Az útvonal mellett áruajtákra is szereztek kedvezményeket. 1422-ben mint kereskedés és élelmiszer szerzés ügyében járókat menti fel a király az adók alól. 1430-ban erre új oklevelet kaptak, amelyet 1436-ban még egyszer Zsigmond királlyal, 1464-ben Mátyás királlyal, 1481-ben pedig Guti Országh Mihály nádorral erősítettek meg.²⁶

Bár a kereskedés ügyében járó szegediek, amint láttuk, már Zsigmond királytól vámmentességet kaptak, a borszállításban és kereskedésben szerzett kiváltságokat azért külön is meg kellett szerezniük és erősíteniük. Az első adat erre vonatkozóan 1408-ból származik, amikor is Geges György szegedi bíró parancsára Zsigmond király a szegediek kamanci és péterváradi borai után a vámok mennyiségét megha-

²³ SZR. 38. 93. sz. 45., 111. sz., 48—50, 114, 115. sz. SZT. I. 451—453. 456, 464.

²⁴ Fügedi Erik i. m. 36—41.

²⁵ Reizner IV. 4—5., 16—18, 25—27. Zsigmondkori oklevéltár II/1. 1400—1406. Összeállította: Mályusz Elemér Bp. 1956. 3972. sz.

²⁶ Reizner IV. 4. 27—28., 30—31, 36—38, 58—60, 78—81.

tározta, és engedélyezte a borok Kőszentmártonba való szabad szállítását.²⁷ 1450-ben a titeli préposttal és káptalannal perlekedtek a révvám mértékének ügyében, 1458-ban Becsénél kaptak vámmentességet, Mátyás király ugyanis Brankovics György mindkét Tisza-parti vámosait tiltja el a szegediek vámolásától és adóztatásától.²⁸ 1471-ben Mátyás király a szegedieknek már vámmentességet ad — kivéven a szüretelő pénz fizetését — a pétervárad szőlőkre, és újra megerősíti boraik szabad átvitelét Kamancból Kőszentmártonba.²⁹ A szőlőskertek valamint bor után szedett helyi adók és vámok ügyében a pétervárad apáttal, és a kalocsai érsekkel, akiknek illetékessége a terület nagy részére kiterjedt, további vitáik adódtak,³⁰ amelyeket itt most nem részletezünk.

Amint a fentekből is kiderült, a szegedi szőlősgazdák és kereskedők a boraikat hajóikkal szállították észak felé. A Dunáról Titelnél húzták át a hajókat a Tiszára, ahol Becsénél, Zentánál és Nagyadorjánánál vámosták őket. A zentai vámnál keletkezett vitáikból támadt perben Báthori István országbíró előtt léptek egyezsége Zenta és a zentai vám birtokosaival, a budai préposttal és káptalannal. Az oklevélből az előzményekre vonatkozóan annyi kiderül, hogy a szegediek a király parancsára (nyilván haszna származott belőle) elfoglalva tartották a mezővárost és révjét, ami ellen felléptek a birtokosok. A nagyobb hatalmaskodás valamelyik esetével állunk tehát szemben, amelyért általában keményebb ítéleteket hoztak, jelen esetben azonban egyezsége került sor. A nagy hordókért 1 forintot, az üreskért szüret idején 10 dénárt kellett fizetni, a hajókért 25, a ladikokért pedig egy dénárt, ha bármivel megrakottan hajóztak, a csónakok vámmentesek voltak.³¹

Az oklevélből kiderül, hogy a belső vámokat illetően a király által adományozott vámmentesség csak az általa kézben tarott vámhelyekre vonatkozott, a többiért a birtokosokkal külön meg kellett küzdeni, amint ezt számos példa is mutatja. A király által adott vám kiváltságot tehát a vámhelyek birtokosai általában nem tartották be, jóllehet ők maguk is királyi kegynyilvánítás, azaz a királyi jog átadása révén szedhettek pénzt a vámhelyeken. Így érthető az: miként „érte meg” mezővá-

²⁷ Reizner IV. 16—13.

²⁸ Reizner IV. 46—49., 54—55.

²⁹ Reizner IV. 69—70.

³⁰ A szerémségi bortermelés kérdésére lásd: Bálint Sándor: Szeged és a Szerémség bora. A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei 14., 1973. 67—72. SZT. I. 464—466, 473—475. A vonatkozó részt Kulcsár Péter írta.

³¹ Reizner II. 74—75.

rosok és jobbágyfalvak gazdag kereskedőinek is a távolabbi vidékekre folytatott áruszállítás, ugyanis nekik, ha csak valamilyen formában nem bújtak ki alóla, minden vámhelyen fizetniük kellett.

Az oklevél pontosan leírta a háromféle vízijárművet is, a hajót, a ladikot és a csónakot. E vízi szállítóeszközöket századunk derekáig látni lehetett a Tiszán. A hajó méreteire talán abból lehet következtetni, hogy 20 hordó, azaz egy hajó rakománya után kellett hordónként egy forintot fizetni. A hajókat hegymenetben bizonyára lóval vontatták. A ladik, a nagyobb méretű csónak neve azóta is, evezővel hajtották, kisebb rakomány is elfért rajta, míg a csónakon csak a személyes dolgok és kisebb csomagok fértek el.

Nemcsak a bor megtermelése és elszállítása során kellett leküzdeniük az egyes akadályokat a szegedieknek, az értékesítés is nehézségekbe ütközött. 1347-ben a kassaiak ugyanis privilégiumot kaptak a borok északra, Lengyelország felé szállítására, sőt 1482-ben is csak Tiszalucig engedélyezte a király a délvidékiek számára a borszállítást, jóllehet a Krakóiak már 1458 óta szállíthattak bort a Szerémségből. Végre 1484-ben a király megengedte a pesti és szegedi valamint más alvidéki kereskedők borszállítását a Felvidékre, így Lengyelország felé is, sőt még azt is hozzátette, hogy a városokon kívül kimérhetik.³² A bor továbbszállítási jogának megszerzése, amelyet bizonyára nem olcsón nyertek el a királytól, fontos adalék a dél- és közép-magyarországi városoknak a 15. század második felében bekövetkezett megerősödéséhez.³³ A szegediek gazdasági erejét tükrözi Beatrix királyné 1485-ben kiadott oklevele, amelyben megparancsolta Kállai Jánosnak, hogy Papiá-i János, diósgyőri várnagynak segítsen megakadályozni a szegediek borának értékesítését a diósgyőri uradalomban,³⁴ mivel sértette a királyné gazdasági érdekeit. Mindezek után érthető, miért szerepel az 1498-as, a város kiváltságait megerősítő oklevélben, — amelyet 1523-ban II. Lajos királlyal megerősítettek, és még ez évben átrattak a csanádi káptalannal —, oly hosszan a vámmentesség köre, és miért szereztek a királytól ugyancsak 1523-ban egy újabb oklevelet adómentességük biztosításához.³⁵

Az általános adómentesség sem jelentett azonban teljes körű adómentességet, illetve azt a vámosok gyakran semmibe vették, amint azt II. Lajos király 1516-ban

³² Feyér Piroska: A szőlő- és bortermelés Magyarországon 1848-ig. Bp. 1981. 61. SZT. I. 475.

³³ Kubinyi András 1994. 10.

³⁴ Reizner IV. 85–86.

³⁵ Reizner IV. 88, 129–130, 131.

— ekkor már Szeged szabad királyi város — okleveléből megtudjuk. A király ugyanis minden vámhely hivatalnokát tiltja az épületfát a Tiszán és a Maroson Szeged felé úszató szegediek adóztatásától.³⁶ A bor- és állatkereskedelem mellett a szegedi kereskedők harmadik, az előző kettőnél szerényebb jövedelmet hozó foglalkozási ága a fakereskedelem volt, amellyel nemcsak épületfát biztosítottak a gyorsan növekvő város lakosságának, hanem a hajókészítő műhelyek igényeit is kielégítették. A tutajos faúsztatást a középkortól századunk derekáig folytatták a Tiszán és a Maroson.

A vámprivilegiumok mellett a gazdasági jellegű kiváltságok között lényeges az önálló vásár tartása. Szegeden, amint a szakirodalom feltárta, hétfőn a Palánkban, csütörtökön Felsővároson, szerdán pedig Alsóvároson vásároztak a 15. század második felében. Az utóbbiak szereztek egyébként legkésőbb (1459-ben) hetivásár tartására engedélyt.³⁷ A felszegedi hetivásár engedélyét 1437-ben kapták, amely felett már a polgárok rendelkeztek, ugyanez lehetett a helyzet az alszegedivel is, ám éppen az „ősidők” óta tartott palánkival kapcsolatos 1456-os oklevél, amelyben Hunyadi János kormányzó tiltotta meg a mindenkori szegedi várnagynak, alvárnagynak és az adószedőjének, hogy a vásárra vasárnap és hétfőn érkezőktől adót szedjen, azt mutatja, hogy bár Szegeden volt hetipiác, de annak szervezése és haszna 1456-ig a földesúr és nem a polgárok kezében volt, tehát ezen városi gazdasági alapjog tekintetében sem voltak azelőtt a szabadság legnagyobb fokának birtokában. Ám egyúttal láthatjuk azt is, hogy a város a 15. században, de főképp annak második felében a korábbiakhoz képest rohamléptekkel haladt az egyes jogok külön, külön bekövetkező elnyerésével teljes szabadságának megszerzése felé. Egyetértünk Petrovics Istvánnal, aki úgy véli, még a 15. század első harmadában sem tartozott Szeged a legjelentősebb kereskedővárosok, — hozzátehetjük — ebből következően a legjelentősebb városok közé. A 15-16. század fordulójára ebből a helyzetből jutott oda, hogy területén majd minden nap vásároztak, Luca napkor pedig három napos éves állat vásárt tarthattak,³⁸ mindegyiket immáron a földesurnak, a királynak és tisztségviselőinek beleszólása nélkül a saját hasznukra, amelyből természetesen a király is részesedett valamilyen formában, csak erről a források szemérmesen hallgatnak.

³⁶ Reizner IV. 95. Magyar fordítása: Géczy Lajos CSMÉ. I. 105—106.

³⁷ SZT. I. 408—409., 471. A vonatkozó részeket Petrovics István és Kulcsár Péter írta.

³⁸ Reizner IV. 89—90.

A gazdasági kiváltságok megszerzésével párhuzamosan egyéb kiváltságaik megszerzéséért is fáradoztak a szegediek. Az egymás között felmerült vitás ügyekben, polgári peres és büntető ügyekben is a tanács: a bíró és az esküdtek voltak illetékesek. Az éppen a 13. századi adatok hiánya miatt nem kísérhető figyelemmel, mikor játszódott le a folyamat, amely során függetlenedtek a szegedi várnagy és helyettese, az alvárnagy joghatóságától, aki uruk, a király nevében gyakorolta azt felettük. A 15. századra már nyilvánvalóan megszerezték e fontos szabadságjogot és a vele járó jogegyenlőséget is, hiszen 1409-ben Zsigmond király már a szegediek ellen indított pereket a szegedi bíró elé rendelte.³⁹ Hangsúlyoznunk kell, hogy csak a kereskedelmi és egyéb gazdasági ügyletek során keletkezett ügyekről van szó. A város és polgárai a város határán kívül eső birtokügyekben (vétel, eladás, zálog, örökség) az országos szokásnak megfelelően más bíróságokhoz tartoztak, amint számos oklevelük bizonyítja.⁴⁰

Zsigmond király említett, 1409. évi oklevele fellebbviteli fórumként a tárnoki széket jelölte meg, azt a bíróságot, amely 1378 után fejlődött ki mint a szabad királyi városok bírósága.⁴¹ Az természetesen még nem jelentette Szeged szabad királyi városi státusát, hogy királyi kegyből vitás ügyekben a tárnokszékhez fordulhatott, még akkor sem, ha eme jogot a király 1436-ban megerősítette,⁴² ám az oda vezető útnak egyik fontos állomása volt.

Szeged lakói csak a 15. század közepétől tartoztak egy bíró és tanács hatásköre alá. Kulcsár Péter úgy véli, igazgatási és jogi tekintetben 1469-ben lett egységes a város, ugyanis a fenti dátummal készült el új pecsétje, bár ő is hangoztatja, hogy az egységesedés már esetleg korábban végbement, és a pecsét készítésének más oka volt.⁴³ E tekintetben a források hiánya miatt, ma sem mondhatunk többet. Feltehetően az 1430-as évek második felében, illetve az 1440-es évek során mehetett végbe a közigazgatási, jogi egységesedés, hiszen Alszeged bírójáról és esküdteiről 1422-ben értesülünk másodszer és egyben utoljára, továbbá 1450-ben már főbíró állt a város élén.⁴⁴ A három város korábbi közjogi helyzetéről a források

³⁹ Reizner IV. 18–19.

⁴⁰ Reizner IV. 78–81.

⁴¹ Bertényi Iván: Az országhírói intézmény története a XIV. században. Bp. 1976. 45–46. Stefánia Mertonová: Ius tavernicale. Studie o procese formovania práva tavernických miest v etapách vyvoja tavernického súdu v. Uhorsku (15–17. stor.) 1985. 17–30.

⁴² Reizner IV. 35–36.

⁴³ SZT. I. 424–425.

⁴⁴ Uo. 425.

hiánya miatt csak feltételezéseink lehetnek. A Palánk és Alszeged önállóságát oklevelek igazolják, de Felszeged önálló városi létét okleveles adat nem bizonyítja. Az Asszonyfalva más néven Felszeged, 1405-ben felbukkanó elnevezés valamint az asszonyfalvi polgárok említése 1355-ben⁴⁵ a település önállóságára utal, azt azonban nem tudjuk: milyen jogi állása volt. Véleményünk szerint kisebb jogokkal rendelkeztek, mint a szegediek, azaz palánkiak, talán éppen a névváltozással egy időben, a 14-15. század fordulóján, amikor a két település összeolvadt, játszódtott le a jogi egységesedés is. Különállásának a későbbiekben semmi nyomát nem találjuk a forrásokban.

A bíróválasztásban, legalábbis az alszegediek, nagy szabadságot élveztek, amint Zsigmond király 1412-ben kiadott oklevele bizonyítja.⁴⁶ Mennyire, vagy miként szólt bele ezen időben a palánki bíróválasztásba a szegedi várnagy vagy helyettese, arra vonatkozóan nincs adatunk, csak 1486-ból értesülünk a fennálló helyzetről.⁴⁷ Az egyrészt a Horogszegi Szilágyiakkal, másrészt talán a Hunyadiakkal is rokoni kapcsolatban álló legfelsőbb és örökös főbíró Szilágyi László halála után a polgárok panaszára Mátyás király elrendelte az évenkénti bíróválasztást, és a megválasztott bíró bemutatását a választást követő egy hónapon belül.⁴⁸ Szilágyi főbíróságának élethossziglan tartó idejéhez bizonyára hozzájárult a királyi rokon volta, és bár visszaélések és jogtalanságok származtak a hosszú előjárásból, ezen időszak alatt függetlenedhetett teljesen a szegedi főbíró a király helyi tisztségviselőitől, a korábbi kötöttségekre 1488-ban már csak a király előtti bemutatkozás emlékeztetett.

Amint homály borítja a szabad bíróválasztás megszerzésének idejét, és a királyi tisztségviselők valamint a város előjáróinak hivatalos és személyes kapcsolatait: viselt-e például városi esküdt a várban avagy a sóházakban hivatalt vagy fordítva, ugyanúgy a szabad plébános választás megszerzésének pontos ideje sem ismeretes. Mátyás király 1458-ban, amikor Szeged polgárainak a plébános választásban gyakorolt kegyúri jogát a Szent Demeter és Szent György plébániákban, a Szent Péter valamint Szent Erzsébet ispotályokban és tempolomokban megerősítette, utalt arra, hogy e kiváltsággal, amely subpatronatust jelentett, azaz nem teljes kegyúri jogot,

⁴⁵ Petrovics István: *Azzonfolua alio nomine Felzeged*. AUSZ LXVII. Szeged 1980. 67–74.

⁴⁶ Reizner IV. 24–25.

⁴⁷ Reizner IV. 86–87.

⁴⁸ Kubinyi András: *Budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló—korban*. Levéltári Közlemények 1967. 264–269., SZT. I. 459–460.

már rendelkeznek. Az egyes településrészek még külön-külön jutottak e joghoz, vagy már a területileg és jogilag egységes Szeged kapta meg, nem ismeretes. Arra azonban lehet következtetni, hogy Szeged polgárai mint királyi hospesek már az Árpád-korban élvezhették ezt a jogot.

Ha az időpontot illetően a pontosítást nem is tudjuk elvégezni, a Szent Demeter plébániára és a plébános jogállására vonatkozóan teszünk néhány észrevételt. Feltehetően a király alapította még a 11. században, és így mint királyi kápolna, amelyet társaihoz hasonlóan a 12-13. század fordulóján alakítottak át plébániává, az esztergomi érsek fennhatósága alá tartozott. Az esztergomi és a kalocsai érsekiség között a 12. század második felében és a 13. század első harmadában tartó nyílt ellenségeskedés idején a kalocsai érsek elérte, hogy a saját és a suffraganeus püspökségek területén lévő királyi kápolnákat, illetve plébániákat a saját iurisdictionja alá vonja. Így kerülhetett a Szent Demeter plébánia is az esztergomi érsek joghatósága alól a kalocsai érsekébe, és azt a középkor során az esztergomi érsek már nem tudta visszaszerezni, ám ha ez valóban így volt, nehéz magyarázatot adni arra: 1524-ben az esztergomi érsek miért járult hozzá nagylelkűen anyagiakkal a városfal építéséhez.⁴⁹ Nem került azonban a szegedi főesperes alá, megmaradt exemptiója, csak ezután nem az esztergomi, hanem a kalocsai érseknek engedelmeskedett. Ez a helyzet állt fenn a török hódoltságig. A plébános megtarthatta azon jogát is, hogy szentszéki ügyekben önállóan járhatott el,⁵⁰ amit bizonyít IX.

⁴⁹ Reizenr IV. 54–55. Magyar fordítása: Géczy Lajos CSMÉ. I. 79. Jankovich Miklós: Buda-környék plébániáinak középkori kialakulása és a királyi kápolnák intézménye. In: Budapest Régiségei 19. (1959) 74–84. Kubinyi András: Plébános választások és egyházközségi önkormányzat a középkori Magyarországon. Aetas. 1991/2. 28. Koszta László: Adalékok az esztergomi és kalocsai érsekiség viszonyához a XIII. század elejéig. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 3., Bp. 1992. 73–82.

⁵⁰ A szakirodalomban nemcsak arról keletkezett vita, hogy a középkorban az esztergomi érsek exempt-jé volt-e a szegedi plébánia, hanem arról is, hogy mikor került a csanádi püspök joghatósága alá. Oltványi Pál (A szegedi plébánia és a t. piarista atyák szegedi krónikája, Szeged, 1886. 10–11) kalocsai forrásokra hivatkozva feltételezi, hogy a csanádi püspökség, miután Dózsa és serege elfoglalta és felégette Csanádot, a székhelyét a káptalannal együtt Szegedre helyezte, és ott is maradtak. Juhász Kálmán e feltételezést, amely a köztudatba is átment, nem osztotta (Juhász Kálmán: A csanádi püspökség története (1500–1552). Csanádvarmegyei Könyvtár 43. Makó (1947. 44–45.), sőt korábban a csanádi káptalan történetéről írva éppen azzal, hogy a káptalan utolsó oklevelét 1549-ben állította ki, bizonyította addigi működését, ez pedig semmi esetre sem lehetett Szegeden, mert a város 1543 farsangján már a török kezére került, és ott ezután nem működhetett volna a káptalan (Juhász Kálmán: A csanádi székeskáptalan a középkorban (1030–1552). Makó 1941. 15.) A Kalocsán lévő források alapján nagy a valószínűsége annak, hogy a püspökség 1514-ben ideiglenesen Szegedre költözött, de a püspök és a káptalan az épületeik helyreállítása után visszatértek Csanádra. A középkori helyzettől függetlenül alakult ki a 18. században az esztergomi érsek, a váci és a csanádi püspök között

Bonifác pápa 1400-ban kiadott oklevele, amelyben megparancsolja a Szent Demeter egyház rektorának, hogy Egyed István szegedi laikust a kiközösítés bűntette alól oldozza fel.⁵¹ Hogy a város többi plébániája rendelkezett-e önállóan szentszéki jogokkal, az nem ismeretes. Mindenesetre nem véletlen, hogy a szabad plébános választást is a 15. század második felében erősítették meg.

A városi jognak az Isenmann által említett területei közül a szokásjogra és a városi alkotmányra vonatkozóan nem sok adatot találunk a Szegedi forrásanyagban. Az utóbbi körébe tartoztak azonban a város, azaz a közösség vagyona és intézményei, amelyekről szerény adatokat szolgáltatnak a 15-16. század fordulóján keletkezett oklevelek. Máig nem ismeretes, hol állt a középkorban a szegedi városháza. Korszakunk végéről azonban értesülünk arról, hogy II. Lajos király a szegedieknek adományozta a Szilágyi László egykori szegedi főbíró által épített kőházat,⁵² amely az egyik legtekintélyesebb polgárháza volt a városnak. A ház adományozást megelőző története is jól adatolt. 1520-ban ugyanis Sárszegi István sókamara ispánnak, Szeged egyik leggazdagabb polgárának a kezén találjuk.⁵³ Ekkor ő eladta 100 forintért Beke Ferenc pesti polgárnak. 1525-ben viszont az adományozó levélben a király megemlítette, hogy atyja adományából Dajka István birtokolta. Mikor és hogyan került a király kezére, nem lehet tudni. Mindenesetre az adományozás után a város közösségének a tulajdonába került, közcélokra használták, talán éppen városháza lett. Ide húzódott a szegediek egy része 1527-ben Cserni Jovantól való félelmében, és innen lőtte le a „cárt” egy szegény ember puskájába golyó hiányában boglárt téve.⁵⁴

A szegedi polgárok közösségének ingatlanai közül 1522-ben kiadott oklevélből ismeretes a Budán lévő szegedi ház, amely a Szent Miklós kolostor előtt, Báthori András háza mellett állt.⁵⁵ Fenntartására a budai és pesti polgársággal létrejött

a jogvita a Szegedi plébánia hovatartozását illetően, amelynek pontos feltárása a későbbiekre vár. A szegedi plébánia 18. századi exempt voltára lásd: A szegedi plébánia 1761. évi összeírása. Fordította: Farkas Csaba. TCST. XIII. 1988. 5—16.

⁵¹ Gárdonyi Albert: Városi plébániák kiváltságos állása a középkorban. Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik évfordulójának ünnepére. Bp. 164—165.

⁵² SZR. 48—50. 114. sz. Magyar fordítása Blazovich László. CSMÉ. I. 111—112. 115. sz. SZT. I. 454. 491. A vonatkozó részt Kulcsár Péter írta.

⁵³ SZR. 11. SZT. I. 454.

⁵⁴ Szerémi György: Magyarország romlásáról. Bp. 1961. Erdélyi László fordítását átdolgozta Juhász László. A hevezeti és a jegyzeteket írta Székely György 134—135. SZT. I. 503.

⁵⁵ SZR. 46—112. sz.

szoros és állandó kereskedelmi kapcsolatok miatt volt szükség, ugyanis a korabeli Magyarország szűkölködött szálláshelyekben.⁵⁶

A középkori városi létehez hozzá tartoztak a kegyes célú alapítványok, amelyeknek intézményeit a város tarotta fenn. A középkori Szegeden kettő állt belőlük. Az Alsóvároson a Szent Péter ispotály, amelynek Mátyás király 1458-ban kiadott oklevele szerint a város korábban is a kegyura volt, nevét pedig a Régi Ispotály utca őrizte a 18. században.⁵⁷ Jelen esetben eltekinthetünk annak a kérdéskörnek a bemutatásától — új adat hiányában csak ismétlésekbe bocsátkozhatnánk —, hogy volt-e valamiféle összefüggés a johanniták esetleges szegedi jelenléte és az ispotály, valamint az alsóvárosi kolostor és templom, valamint a Szent Péter ispotály helye és működése között. Mindenesetre, ha 1459-ben a Szűz Mária kolostor állt, hiszen Mátyás király hetivásárt engedélyezett ekkor előtte, az nem lehetett azonos helyen a Szent Péter ispotállal, amelynek városi kegyuraságát ugyancsak a király említette 1458-ban, sőt állt az 1520-as években is. Az 1458-as oklevél szerint a Szent Péter ispotály — amint az más városok esetében is gyakorlat volt — a plébánia szerepét is betöltötte Alszegeden a középkor végén. Ez utóbbi tény is azt a nézetet erősíti, miszerint az Alsóvárosi ferences templom és kolostor nem a Szent Péter templom helyén, illetve mellette épült. Véleményünk szerint a kolostor és templom felépültétől a török időkig a két intézmény egymástól függetlenül létezett.⁵⁸

Kevesebb az adat és a vitás kérdés a felsővárosi Szentlélek apácázárdával kapcsolatosan. Egyetértünk Kulcsár Péterrel, aki úgy vélekedik, hogy a premontreiek zárdáját a város vagyonosai tartották fenn lányaik és özvegyeik számára. Létrehozásának ideje ismeretlen, egy 1511-es adat szerint már akkor állt, megszűnése az 1520-as évekre tehető. Létét Szeged gazdasági virágzásának, megszűnését a város hanyatlásának köszönhetette.⁵⁹

⁵⁶ Ludovicus Tubero: Kortörténeti feljegyzések (Magyarország). Közreadja: Blazovich László — Sz. Galántai Erzsébet. Szeged, 1994. 198.

⁵⁷ SZT. I. 298—301. A vonatkozó részt Szegő László írta.

⁵⁸ Reizner IV. 54. 55—56. Máté Zsolt: Szeged 16. századi helyrajza. TCST. XIV. 1989. 16—17. Kubinyi András Aetas. 1991. 27. Vö. SZT. I. 486—487. Péter László: Szegedi ferencesek, Szeged, 1991. A Somogyi Könyvtár kiadványai 33. 5—6. Trogmayer Ottó: Xenodochium. Ispotály a ferences templom mellett? Szeged, 1993. január 34—35. Lukács Zsuzsa — Szónoky Miklós: A Szeged-alsóvárosi ferences kolostor kőfaragványai. Stílus- és műhelykapcsolatok a művészettörténeti és geológiai vizsgálatok alapján. Szeged, 1994. június. 12—17.

⁵⁹ SZT. I. 493. II.

A városi „vagyonhoz” számolták a városfalat is, amelyet a polgárok építettek, óvták állagát és segítségével védték a várost. Egy-egy részét a város polgárainak egy-egy csoportja tartotta karban, és ha harcra került a sor, az ő falszakaszukon küzdöttek az ellenséggel. A városfal azonban, Hans Hattenhauer szellemes megállapítása szerint, bár „feltalálása után” addig soha nem látott biztonságot nyújtott a városok lakóinak, ám mégis fontosabb volt, hogy egy sajátos, a falakon túli világtól eltérő jogterületet zárt körül, kézzelfoghatóan is elválasztotta egy olyan területtől, ahol más jog érvényesült.⁶⁰

Mivel Szegedet a király egészen 1514-ig saját városának tekintette, fal építésének gondolata sem merülhetett fel a polgárok között, hiszen a fal „segítségével” könnyebben szembeszállhattak volna uruk akaratával. Amikor erre már lehetőség nyílt volna, a város a török veszedelem torkában élt, jóllehet még megpróbálkozott vele Zákány István, a nagyformátumú főbíró 1524-ben, de tervét nem tudta megvalósítani az esztergomi érsek segítségével sem. A város erődítése csak a török kiűzése után annak támadásától félve Habsburg erővel és pénzzel valósult meg, ám akkor már feleslegesen.⁶¹ Bizonyára eme földsíncnak és az előtte húzódó Eugén ároknak a helyén, a mai Tisza Lajos körút nyomvonalán, illetve annak tájékán húzódott volna a középkori városfal is, hiszen maradványának egy része itt a piarista gimnázium építéskor került elő 1871-ben.⁶² A szabad királyi város státusának megszerzése után a falépítés elhúzódásának okait részint az anyagi erő hiányában, részint abban kell keresnünk, hogy bizonyára nem sok értelmét látták a fal építésének az al- és felszegedi tehetős polgárok, akik a Palánk köré húzott fal ellenére is védelem nélkül maradtak volna. Veszélyérzetük sem lehetett, hiszen városuk az ország közepén, királyi népek között állt, és évszázadok óta nem érte semmiféle támadás. A városfal nélküli város egyébként nemcsak magyar alföldi jelenség, a tiroli városok sem vették magukat fallal körül.⁶³

Egy-egy tájegység, település életében a fellendülést és hanyatlást hozó korszakok váltják egymást. A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy Szeged történetében és vele összefüggően jogi helyzetének alakulásában felfelé ívelő szakasz alakult ki a 15. században, amely folytatódott a 16. században is a Mohácsig terjedő évtizedekben. Szeged a korszak végére jogi státusának csúcspontjához, a szabad királyi

⁶⁰ Hans Hattenhauer: *Europäische Rechtsgeschichte*. Heidelberg, 1992. 238.

⁶¹ SZT. I. 493. II.

⁶² SZT. I. 493.

⁶³ Eberhard Isenmann 1988. 20.

város rangjához érkezett. Szabadságjogait lépcsőről lépésre szerezte meg és terjesztette ki királyi adományok elnyerésével, miközben a regionális jelentőségű településből országos tekintélyű város lett. Példája azért is tanulságos számunkra, mert reprezentálja — természetesen mások mellett — számunkra az önálló, külső hatásokat csak közvetetten átvevő magyar városfejlődést, ugyanis nem találkozunk sem gazdagabb sem szegényebb lakói között külfországból érkezők neveivel, akik magukkal hozták volna otthoni jogaikat.